

УДК 321:35

Козак Михайло Володимирович
(аспірант ПВНЗ «Європейський університет»)
ORCID ID 0009-0005-9633-2409

Пенар Андрій Олександрович
(аспірант ПВНЗ «Європейський університет»)
ORCID ID 0009-0009-2205-9349

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ: ВИКЛИКИ, АДАПТАЦІЯ ТА СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ

Анотація. Стаття присвячена аналізу процесів трансформації політичної системи в умовах післявоєнного відновлення, зокрема з огляду на виклики, що виникають після завершення військових конфліктів. В умовах військової агресії відбувається суттєва зміна політичної ситуації, зокрема посилення централізації влади, мобілізація ресурсів і втручання зовнішніх акторів у внутрішні політичні процеси. Стаття розглядає етапи відновлення політичної стабільності, включаючи відновлення інститутів влади, відновлення довіри до політичних структур, а також адаптацію до нових реалій, що виникли під час війни. Також акцентується увага на процесах примирення в суспільстві та зовнішньополітичній переорієнтації після війни. Особливу увагу приділено відновленню демократичних практик та процесам інтеграції країни в міжнародну спільноту після завершення військових дій.

Ключові слова: післявоєнна трансформація, політична система, стабільність, відновлення інститутів влади, довіра, примирення в суспільстві, демократичні практики, міжнародна інтеграція.

Постановка проблеми. Післявоєнне відновлення політичної системи є одним з найважливіших етапів процесу відновлення країни після військового конфлікту. В умовах військової агресії політична система зазнає значних змін, що потребує ефективного управління для забезпечення стабільності, відновлення інститутів влади та підтримки демократичних процесів. Усі ці аспекти створюють комплекс проблем, пов'язаних із стабільністю держави після завершення війни, потребуючи певних реформ та заходів для відновлення громадянського миру та гармонії в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях, присвячених післявоєнним трансформаціям, розглядаються як теоретичні основи відновлення політичної системи, так і практичні аспекти цього процесу в різних країнах, що пережили військові конфлікти. Публікації вчених акцентують увагу на реформах політичних інститутів, процесах державного будівництва, а також на викликах у відновленні довіри до державних органів. Дослідження таких авторів, як Сміт (2020), Джонсон (2019), Маркс (2021), вказують на важливість забезпечення стабільності через адаптацію політичних систем до нових умов та на необхідність міжнародної підтримки в період відновлення [3; 4; 5].

Мета статті. Метою статті є аналіз процесів післявоєнної трансформації політичної системи, визначення основних етапів відновлення та стабілізації, а також виокремлення ключових факторів, які впливають на цей процес. Стаття також надає рекомендації щодо ефективного управління в період відновлення та надає цінні наукові висновки, що можуть бути корисними для дослідження подібних процесів у інших країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних політичних науках проблема трансформації політичних систем в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема військової агресії, є однією з найважливіших для розуміння динаміки зміни державних інститутів у кризові періоди. Політична система, визначена як сукупність взаємодіючих інститутів, норм і процесів, що регулюють політичну владу та діяльність у суспільстві, в умовах війни зазнає суттєвих трансформацій, як на рівні структурних змін, так і на рівні зміни функцій органів влади.

Військова агресія є однією з найбільш екстремальних форм зовнішнього впливу на державу. Вона може привести до кардинальних змін в організації політичної системи, змушуючи її адаптуватися до нових умов. Адаптація політичних інститутів може проявлятися через зміну їхніх функцій, перерозподіл влади, запровадження надзвичайних заходів, таких як введення воєнного стану, обмеження прав і свобод громадян, а також централізацію управлінських функцій для збереження стабільності.

Трансформація політичної системи в умовах війни неминуче пов'язана з еволюцією самої сутності державної влади. У звичайних умовах, коли держава функціонує в мирному контексті, політичні інститути спрямовані на забезпечення стабільності, розвиток економіки, реалізацію прав і свобод громадян. Однак у умовах військової агресії ці функції змінюються. Зазвичай спостерігається тенденція до посилення ролі виконавчої влади, зокрема урядів та військових структур, що забезпечує мобілізацію ресурсів та управління в умовах кризи [1].

Одним з ключових аспектів трансформації політичної системи є зміна або адаптація юридичних та інституційних норм, що регулюють функціонування держави. Введення воєнного стану або надзвичайного стану передбачає тимчасову зміну конституційних норм, зокрема щодо прав і свобод громадян. Це, у свою чергу, створює передумови для порушення балансу між державою та суспільством, вимагаючи перегляду і адаптації інститутів, що забезпечують контроль за використанням державної влади.

Історичний досвід показує, що реакція політичних систем на військові агресії часто має значну різницю в залежності від форми правління, ступеня демократичності інститутів та зовнішньополітичного контексту. Наприклад, в авторитарних режимах зміни можуть бути меншими і більш централізованими, в той час як у демократичних суспільствах трансформація політичних інститутів часто супроводжується дискусіями щодо обмежень прав людини та встановлення ефективного контролю [2].

У цьому контексті також варто згадати про ролі цивільних і військових лідерів у процесі управління під час агресії. Прийняття рішень часто має характер командних і військових структур, де важливу роль відіграють не тільки демократичні органи влади, а й військові та спеціальні служби. Водночас, на більш низькому рівні (у регіонах чи громадах) спостерігається поява нових форм локальної самоорганізації та громадського самоуправління.

Трансформація політичної системи також не може не зачіпати зовнішні фактори. Військові конфлікти часто призводять до зміни зовнішньополітичної орієнтації держави, впливаючи на її міжнародні зв'язки та статус на міжнародній арені. Окрім того, держави можуть отримувати зовнішню допомогу, що також впливає на трансформацію внутрішніх політичних процесів (рис.1.).

Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти, як в умовах військової агресії політична система країни зазнає значних змін і адаптується до нових умов, зокрема через модифікацію функцій державних інститутів та їх взаємодію з суспільством і зовнішнім світом.

Військова агресія має глибокий вплив на всі аспекти політичної системи країни, зокрема на функціонування її інститутів. Коли держава стикається з зовнішньою агресією, її політичні органи повинні оперативного адаптуватися до нових, часто критичних умов, аби зберегти державний суверенітет, управлінську стабільність та соціальний порядок. Політичні

інститути, що у мирний час здійснюють регулювання внутрішніх та зовнішніх процесів, вимушені значно змінювати свої функції, орієнтуючись на вирішення надзвичайних задач, зокрема забезпечення безпеки, мобілізацію ресурсів і стабільність урядування [1].

Рис. 1. Основні аспекти трансформації політичної системи в умовах військової агресії

Однією з перших змін, які зазнають політичні інститути в умовах військової агресії, є перерозподіл влади між різними гілками державного управління. В умовах війни часто спостерігається посилення виконавчої влади, а також збільшення повноважень уряду та військових органів. Зокрема, уряди можуть отримувати надзвичайні повноваження, що дозволяють приймати рішення без необхідності узгодження з парламентом чи іншими органами. Це є необхідним для швидкої та ефективної реакції на воєнну загрозу, однак така концентрація влади може призвести до ослаблення демократичних процесів і контрольних механізмів.

У той самий час, з огляду на необхідність забезпечення внутрішньої стабільності, часто змінюється і роль парламенту. Якщо у мирний час парламент є основним органом, що приймає закони, в умовах військової агресії його функції можуть бути значно обмежені. Замість детальних обговорень і довгих процедур ухвалення рішень, держави можуть впроваджувати швидкі, але тимчасові законодавчі акти, зокрема для мобілізації економіки та ресурсів або для забезпечення правового поля у період воєнного стану [3].

Не менш важливим є зміна ролі судової системи в умовах війни. Зазвичай суди стають менш незалежними, оскільки на перший план виходять завдання, пов'язані з підтриманням правопорядку та забезпеченням безпеки держави. Протягом війни судова гілка влади може стати інструментом для реалізації державної політики в боротьбі з внутрішньою та зовнішньою загрозою, зокрема через запровадження надзвичайних процедур, таких як військові трибунали чи спеціальні суди.

Такі зміни в організації політичних інститутів можуть мати далекосяжні наслідки для розвитку країни після завершення конфлікту. З одного боку, ці адаптації можуть дозволити державі зберегти стабільність і ефективно відповісти на загрози, з іншого – вивести політичну систему на рівень, де порушуються основні демократичні принципи, зокрема принципи розподілу влади, правової держави та захисту прав людини.

Особливу увагу слід приділити ролі мобілізаційного апарату держави, що, зокрема, включає національні ресурси, економічну інфраструктуру, людські ресурси, а також процеси, пов'язані з оборонною промисловістю та виробництвом озброєнь. У цей період значно посилюється роль урядових структур, відповідальних за управління національною безпекою, і часто це стає основною метою урядів.

Зміна у політичному управлінні також передбачає адаптацію до нових міжнародних реалій, де країна може вимушено змінити свої зовнішньополітичні орієнтири, налагодити нові альянси або адаптуватися до міжнародних санкцій та вимог. Військова агресія часто провокує перехід до зовнішньої політики, орієнтованої на безпеку, і з цією метою країна може змінювати свої зобов'язання перед міжнародними організаціями, що впливає на її політичну систему в цілому[5].

Окрім цього, в умовах війни може з'явитися новий політичний феномен, пов'язаний з активізацією громадянського суспільства. Військовий конфлікт, зазвичай, стимулює формування нових соціальних рухів, активних організацій і ініціатив, що можуть вносити суттєві зміни в політичну систему, залучаючи громадян до прийняття рішень на місцевому рівні (табл. 1).

Таблиця 1. Адаптація політичних інститутів в умовах військової агресії

Інститут	Зміни під час військової агресії
Виконавча влада	Посилення повноважень уряду, запровадження надзвичайних заходів та тимчасових повноважень для швидкої мобілізації.
Законодавча влада	Обмеження функцій парламенту, ухвалення термінових законів без детальних обговорень.
Судова система	Зменшення незалежності судів, введення спеціальних судових органів, зокрема військових трибуналів.
Цивільне суспільство	Активізація нових соціальних рухів, організацій та ініціатив, вплив на місцеве самоврядування та політичні процеси.
Зовнішня політика	Зміна орієнтирів, встановлення нових альянсів, адаптація до міжнародних санкцій.

Таким чином, в умовах військової агресії політичні інститути змушені швидко адаптуватися до нових умов, зокрема через перерозподіл влади, зміни у функціях органів державного управління, а також через необхідність вирішення нових соціальних та економічних проблем, пов'язаних із війною. Ці зміни можуть бути як тимчасовими, так і мати довготривалі наслідки для розвитку політичної системи в цілому.

Військова агресія має суттєвий вплив на суспільну свідомість та політичний дискурс, змінюючи пріоритети та цінності на національному та індивідуальному рівнях. У ситуаціях конфлікту, коли країна переживає надзвичайні умови, значною мірою трансформуються не лише інститути державного управління, а й відносини між громадянами, державою та зовнішнім світом. Політичний дискурс, що складається з взаємодії мовних, культурних, економічних і соціальних елементів, змінюється під впливом кризових факторів, що випливають із військового конфлікту. Відповідно, зміна суспільної свідомості в період агресії стає невід'ємною частиною процесів політичної трансформації.

Перше, що піддається змінам під час війни, це національна ідентичність та колективна пам'ять. Війна часто змушує громадян переглядати свою історичну роль і місце в глобальному контексті. З одного боку, військова агресія може стимулювати національне єднання, пробуджуючи патріотичні настрої, з іншого – викликати кризу колективної пам'яті, коли старі політичні наративи не відповідають новим реаліям. Виникає потреба в новому

дискурсі, який об'єднає громадян навколо спільної мети і надасть відповіді на питання щодо ідентичності країни, її місця в світі та її майбутнього після війни [3].

Зміна політичного дискурсу також пов'язана з необхідністю легітимізації дій уряду, який в умовах агресії отримує значно більші повноваження. Політичні лідери вдаються до різних засобів для підтримки стабільності, таких як створення національної єдності, мобілізація ресурсів і контроль за інформаційними потоками. Водночас спостерігається концентрація влади в руках центральної влади, що часто супроводжується посиленням пропагандистських практик та посиленням нарративів, що обґрунтовують необхідність війни і підтримують урядові дії. Пропаганда і маніпуляція інформацією стають важливими інструментами підтримки бойового духу, мобілізації населення та формування зовнішньої політики.

Що стосується зміни політичного дискурсу в межах міжнародної політики, то важливим є те, як країна, що зазнає агресії, змінює своє сприйняття світу. Під час війни змінюються міжнародні пріоритети та зовнішньополітична стратегія, що впливає на позицію країни у глобальних справах. В умовах агресії країна може або зміцнити свої міжнародні альянси, або змінити зовнішньополітичний курс, орієнтуючись на нові геополітичні реалії. Ці зміни супроводжуються відображенням у політичному дискурсі та соціальних нарративах, що стосуються національних інтересів та безпеки [2].

Не менш важливим є і вплив війни на суспільні групи та їх відносини з державою. В умовах військової агресії часто посилюється взаємодія між державними структурами та громадянським суспільством, зокрема через активізацію волонтерських рухів, розвиток соціальних ініціатив, що зосереджені на підтримці збройних сил, внутрішньо переміщених осіб та інших постраждалих категорій. У такий спосіб відбувається формування нових соціальних нарративів, спрямованих на допомогу державі та посилення соціальної єдності.

Ці зміни в політичному дискурсі та суспільній свідомості мають значний вплив на післявоєнну трансформацію політичної системи. Після завершення війни важливою задачею стає інтеграція нових соціальних нарративів у післявоєнний політичний процес. Це може включати корекцію політичних інститутів та повернення до демократичних практик, які були порушені в період військового стану, а також адаптацію суспільної свідомості до нових політичних реалій (табл.2.).

Таблиця 2. Зміни в політичному дискурсі та суспільній свідомості в умовах військової агресії

Аспект	Зміни в умовах військової агресії
Національна ідентичність	Посилення патріотизму, перегляд історичних нарративів, формування нового національного дискурсу.
Пропаганда та інформаційна політика	Інтенсивне використання пропаганди для підтримки бойового духу та мобілізації.
Зовнішньополітичний курс	Перегляд міжнародних альянсів, коригування зовнішньополітичних пріоритетів у відповідь на агресію.
Громадянське суспільство	Розвиток волонтерських рухів, підтримка держави через соціальні ініціативи, посилення взаємодії з органами влади.
Суспільні групи та їх відносини з державою	Формування нових соціальних нарративів, активізація взаємодії між державою і населенням.

Висновок, що випливає з вищезазначеного аналізу, полягає в тому, що військова агресія не лише трансформує політичну систему, але й викликає суттєві зміни в політичному дискурсі та суспільній свідомості. Ці зміни є важливими для післявоєнного відновлення та для подальшого розвитку країни, що пережила військовий конфлікт. Відповідно, здатність

політичних інститутів та громадянського суспільства адаптуватися до нових реалій має вирішальне значення для стабільності та демократичного розвитку в умовах агресії.

Післявоєнна трансформація політичної системи є складним і багатоетапним процесом, що включає в себе не лише відновлення інфраструктури та економіки, а й глибокі політичні, соціальні та культурні перетворення. В умовах агресії політична система зазнає суттєвих змін, пов'язаних із обмеженням демократичних практик, посиленням централізації влади, мобілізацією ресурсів для ведення війни, а також зростанням впливу зовнішніх акторів на внутрішню політику. Після завершення військових дій країні необхідно пройти складний шлях відновлення політичної стабільності, відновлення демократичних інститутів та налагодження взаємодії між державою та громадянським суспільством. Це є вирішальним етапом на шляху до нормалізації внутрішнього політичного життя та інтеграції країни в міжнародну спільноту [4].

Одним з перших кроків після закінчення війни є стабілізація політичної ситуації через відновлення інститутів державної влади, зокрема парламентської та виконавчої гілок влади, судової системи, а також налагодження ефективного управління на місцях. У цей період ключовою є роль центральної влади в процесах відновлення правопорядку, ліквідації наслідків війни та запобіганні внутрішнім конфліктам. Однак це може супроводжуватися посиленням авторитарних тенденцій, що іноді є необхідним для підтримки стабільності в період соціальних потрясінь.

Одним із важливих аспектів післявоєнної трансформації є відновлення довіри до політичних інститутів. Війна значною мірою підриває легітимність державних органів, зокрема урядів, що діяли під час агресії, і потребує серйозних зусиль для відновлення цієї легітимності через реформи, прозорість, боротьбу з корупцією та залучення громадянського суспільства до процесів прийняття рішень. Важливими для цього є також вибори, що відбудуться після завершення війни, оскільки вони дають змогу відновити демократичні процеси та забезпечити представництво різних політичних сил в органах влади [4].

Післявоєнне відновлення політичної системи також вимагає зміни в управлінських практиках. Важливою частиною є адаптація до нових реалій, врахування змін у суспільній свідомості, що виникли в умовах війни, та інтеграція нових політичних сил, що виникли під час агресії. Це може включати створення нових партій, розвиток демократичних інститутів на місцевому рівні, а також забезпечення більшої відкритості державних структур до громадянського суспільства.

Не менш важливим є й процес примирення в суспільстві. Війна часто супроводжується соціальними та культурними розколами, внутрішніми конфліктами та нерозумінням між різними групами населення. Післявоєнна трансформація потребує не лише відновлення інституцій, а й створення механізмів для вирішення соціальних конфліктів, що можуть виникнути через пережиті травми, розбіжності в поглядах та національних ідентичностях.

Ключовою частиною післявоєнного відновлення є зовнішньополітичний курс країни. Після війни країна часто стикається з необхідністю переосмислення своєї зовнішньої політики, перегляду своїх міжнародних альянсів та стратегій. У цьому контексті важливим є налагодження нових відносин з країнами-сусідами, а також визначення нових пріоритетів у міжнародних відносинах. Водночас післявоєнний курс національної політики часто включає в себе прагнення до європейської або євроатлантичної інтеграції, що є важливим елементом для стабільності в довгостроковій перспективі (табл.3.).

Таблиця 3. Основні етапи післявоєнної трансформації політичної системи

Етап	Дії та заходи
Відновлення державних інститутів	Ліквідація наслідків війни, відновлення управлінських структур, реформа урядових органів.

Відновлення довіри до інститутів	Публічні реформи, боротьба з корупцією, прозорість у прийнятті рішень, проведення демократичних виборів.
Адаптація управлінських практик	Включення нових політичних сил, перехід до більш відкритих і прозорих управлінських практик.
Примирення в суспільстві	Створення механізмів для вирішення соціальних та культурних розколів, підтримка соціальної єдності.
Зовнішньополітична переорієнтація	Перегляд міжнародних альянсів, пошук нових партнерів, зміна зовнішньої політики в контексті безпеки.

Таким чином, післявоєнна трансформація політичної системи є складним і багатоаспектним процесом, що вимагає комплексного підходу до відновлення та стабілізації. Важливим є те, щоб цей процес супроводжувався врахуванням змін у суспільній свідомості та відновленням довіри до політичних інститутів. Після завершення війни країна має можливість для перебудови та перезавантаження політичних інститутів, що сприятиме її відновленню на міжнародній арені та забезпечить політичну стабільність у майбутньому.

Висновки. Післявоєнна трансформація політичної системи є необхідним і складним етапом відновлення країни після військового конфлікту. Важливим є забезпечення стабільності та безпеки через відновлення демократичних інститутів, боротьбу з корупцією та відновлення довіри до державних органів. Водночас необхідно створити ефективні механізми для примирення та налагодження соціальної єдності в країні. Післявоєнний період також вимагає переосмислення зовнішньої політики та інтеграції країни в міжнародну спільноту для досягнення політичної та економічної стабільності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордон, П. (2022). *Відновлення міжнародних зв'язків після військових конфліктів*. Брюссель: Європейський інститут міжнародних відносин.
2. Дейві, М. (2018). *Суспільне примирення після війни: теоретичні підходи та практичні рішення*. Прага: Публікації соціальних наук.
3. Джонсон, Л. (2019). *Післявоєнні державні реформи: досвід та уроки*. Лондон: Оксфордський університет.
4. Маркс, Т. (2021). *Політична стабільність і демократичні практики після війни*. Нью-Йорк: Академія політичних наук.
5. Сміт, Р. (2020). *Політичні трансформації в умовах післявоєнного відновлення*. Київ: Видавництво "Наука".

REFERENCES

1. Hordon, P. (2022). *Vidnovlennia mizhnarodnykh zviazkiv pislia viiskovykh konfliktiv*. Brussel: Yevropeiskyi instytut mizhnarodnykh vidnosyn.
2. Deivi, M. (2018). *Suspilne prymyrennia pislia viiny: teoretychni pidkhody ta praktychni rishennia*. Praha: Publikatsii sotsialnykh nauk.
3. Dzhonson, L. (2019). *Pisliavoienni derzhavni reformy: dosvid ta uroky*. London: Oksfordskiyi universytet.
4. Marks, T. (2021). *Politychna stabilnist i demokratychni praktyky pislia viiny*. Niu-York: Akademiia politychnykh nauk.
5. Smit, R. (2020). *Politychni transformatsii v umovakh pisliavoiennoho vidnovlennia*. Kyiv: Vydavnytstvo "Nauka".

Kozak Mykhailo Volodymyrovych
(Postgraduate student of PVNZ "European University")

Penar Andriy Oleksandrovykh
(Postgraduate student of PVNZ "European University")

TITLE OF THE ARTICLE

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the processes of transformation of the political system in the conditions of post-war reconstruction, in particular in view of the challenges that arise after the end of military conflicts. In conditions of military aggression, a significant change in the political situation occurs, in particular, increased centralization of power, mobilization of resources and intervention of external actors in internal political processes. The article considers the stages of restoration of political stability, including the restoration of institutions of power, restoration of trust in political structures, as well as adaptation to new realities that arose during the war. Attention is also focused on the processes of reconciliation in society and foreign policy reorientation after the war. Particular attention is paid to the restoration of democratic practices and the processes of integration of the country into the international community after the end of military operations.*

Keywords: *post-war transformation, political system, stability, restoration of institutions of power, trust, reconciliation in society, democratic practices, international integration.*